



UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Kleurrijke kleding

Hoe kleurreconstructie bij klassieke beelden veel informatie oplevert

van Beek, R.

Publication date

2021

Document Version

Final published version

Published in

Vertelstof

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Beek, R. (2021). Kleurrijke kleding: Hoe kleurreconstructie bij klassieke beelden veel informatie oplevert. In E. Boeles, K. van der Hoek, & R. Storm (Eds.), *Vertelstof: Een bundel verhalen voor Marike van Roon over textiel in het Allard Pierson* (pp. 25-32). Allard Pierson, Universiteit van Amsterdam.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Kleurrijke kleding

Hoe kleurreconstructie bij klassieke beelden veel informatie oplevert

De afgietsels van klassieke beelden in de gipsengalerij van het Allard Pierson bieden veel mogelijkheden voor narratieven en onderzoek. Zo vallen de gipsen op door hun witte of donkergroene uiterlijk. Kennelijk namen de makers aan dat de marmeren voorbeelden in de oudheid ook wit waren en de bronzen voorbeelden groen, als gevolg van oxidatie. Niets is minder waar. Laten we maar eens kijken hoe de kleuren van textiel de beelden ooit een extra dimensie gaven. Maar het is dan wel zaak om die kleding goed uit de verf te laten komen!

René van Beek *Conservator klassieke wereld*





Ook de originele beelden in de klassieke oudheid zagen er anders uit dan wij ze nu in musea zien. Ze waren bont beschilderd. Die felle tinten maakten de beelden niet alleen levendig, ze hadden ook een functie. Door beschildering komen details naar voren die op een egaal witmarmeren of kalkstenen beeld of reliëf slecht of niet zichtbaar zijn en dat levert de kijker informatie op. Het heeft een tijd geduurd voordat geaccepteerd werd dat kleur onlosmakelijk is verbonden met antieke sculptuur. Zelfs zichtbare sporen van kleur werden als ‘vulgair’ betiteld en een ‘witte’ en ‘ongerepte’ oudheid verdiende de voorkeur.

Maar al sinds de opgravingen in Herculaneum in de jaren vijftig van de achttiende eeuw is bekend dat antieke beelden gekleurd waren. Echter, degenen die de beelden bestudeerden, lieten de kleur niet toe in hun wereld van de witte oudheid. De zuivere vorm zoals die in een geïdealiseerd beeld van de Griekse democratie zou passen, kon alleen als een witte oudheid worden gezien. Kleurrijke beelden werden zelfs als primitief afgedaan. Maar sinds de jaren tachtig van de vorige eeuw wordt er serieus onderzoek gedaan naar kleur op antieke sculptuur, ook in het Allard Pierson, waar in 2005–2006 een tentoonstelling te zien is geweest die duidelijk maakte dat antieke beelden zonder polychromie eigenlijk niet af zijn.¹

Kleur als ‘vierde dimensie’

Zo beschreef de archeoloog Paolo Liverani het belang van kleur op antieke sculptuur.² Deze toegevoegde waarde wordt duidelijk als we bijvoorbeeld kijken naar de weergave van kleding van antieke beelden. Misschien wel het beroemdste voorbeeld van een gepolychromeerd beeld waarbij de kleding door de kleur veel aandacht trekt, is de Trojaanse prins Paris, afgebeeld als boogschutter in Perzisch kostuum. Het is een van de figuren uit het westpediment van de Aphaia-tempel uit circa 490 voor Christus op het eiland Aegina.³ Het beeld was een sleutelstuk op de eerdergenoemde tentoonstelling

← Reconstructie in kleur van de boogschutter (Paris) op de westgevel van de Aphaia-tempel op het eiland Aegina. Het origineel wordt gedateerd rond 490 v.Chr. en staat in de Glyptothek in München.

Kleur! in Amsterdam en baarde destijds veel opzien. De kleur maakt duidelijk dat de boogschutter een nauwsluitende broek van rekbare stof draagt en een mouwloze 'hes' over een soort 'pullover'. Door de kleuren zien we de armgaten die niet in het stenen reliëf zijn aangegeven!



Grafsteen van Aristion. Kopie in gips, h. 224 cm, naar het origineel in marmer in het Nationaal Museum, Athene, inv.nr. 29. Allard Pierson, UvA, APM16.126.

Grafsteen van Aristion. Kopie met beschildering uit 2006 door U. Koch-Brinkmann, H. Piening en V. Brinkmann. Stiftung Archaeologie Frankfurt.

Ook het grafmonument van Aristion uit circa 510 voor Christus dat in het Nationaal Museum in Athene staat, kennen we in Amsterdam van een gipsen kopie. Op het grafreliëf is hij in volle wapenrusting weergegeven. Het beeld werd in 1838 in Athene opgegraven en onderzoek met onder meer uv-licht heeft veel sporen van beschildering opgeleverd. De kleuren zijn gereconstrueerd onder andere met Egyptisch blauw en vermiljoen en zo zien we prachtige details op de kleding, het leren kuras en de metalen scheenbeschermers. In één oogopslag is duidelijk dat de kleuren een meerwaarde geven aan het reliëf. Wat een verschil tussen het witte, ondiepe reliëf en de kopie met kleuren die voor diepte zorgen!

Kleurrijk meisje

Een laatste voorbeeld is een archaisch beeld afkomstig van de Akropolis in Athene, waarvan zich ook een gipsen kopie in de collectie van het Allard Pierson bevindt. Aan het eind van de zesde eeuw voor Christus wijdde de bovenlaag van de Atheense bevolking kleurrijke beelden van jonge meisjes aan de godin Athena. De moderne naam voor deze meisjesbeelden is *korai* (enkelvoud *kore*). Het zijn schoolvoorbeelden van de zogenaamd archaische sculptuur (600–480 voor Christus) en zij laten vaak de beroemde ‘archaische’ glimlach zien. We moeten ons deze beelden voorstellen hoog op voetstukken en dankzij de felle kleuren stralend in de Atheense zon! De vrouwen en meisjes zijn fraai uitgedost met uitbundige kleding en sieraden. De meisjes droegen een lange, fijn geplooid *chiton* als onderkleed en een fraai gedrapeerd overkleed van zwaardere stof.

De *kore* van de Akropolis is gemaakt uit marmer afkomstig van het eiland Chios en wordt ook toegeschreven aan een beeldhouwer van dat eiland, dus uit Oost-Griekenland. Het is dan ook niet verwonderlijk dat deze *kore* bekendstaat als de Chios-Kore. Het 55 centimeter hoge beeld uit ongeveer 500 voor Christus is opgegraven in de jaren 1886–1888. Armen, benen en metalen delen van haar diadeem ontbreken, maar verder is deze *kore* in goede conditie. En... er zijn sporen van kleur op het beeld aangetroffen die zelfs



Chios Kore. Kopie in gips, h. 55 cm, naar het origineel in marmer in het Acropolis Museum, Athene, inv.nr. 675. Allard Pierson, UvA, APM16.120.

Chios Kore. Kopie met beschildering uit 2012 door U. Koch-Brinkmann, H. Piening en V. Brinkmann. Stiftung Archaeologie Frankfurt.

met het blote oog nog zichtbaar zijn. In 2010 zijn de pigmenten op het originele beeld geanalyseerd: het helderrode pigment cinnabar of vermiljoen (kwiksulfide) is verkleurd naar zwart en het blauwe koperpigment is groenig geworden. Op de huid bevinden zich loodsporen, die voor een witte kleur zorgen. Een reconstructie leverde felle, sprekende kleuren op. Rood, blauw en geel en okerkleurig haar! Het diadeem is versierd met een lotus-palmetband tegen een blauwe achtergrond.

Kleurrijke kleding

De ingewikkelde kledingstukken laten zich noch op het monochrome gipsafgietsel noch op het originele beeld gemakkelijk van elkaar onderscheiden. Maar de kleurreconstructie maakt duidelijk dat er sprake is van een fijn geplooid blauw onderkleed of *chiton* met een prachtige rode zoom over de arm. De korte mantel die over haar rechterschouder is gedrapeerd, is lichtgeel. Op de zoom van dit manteltje zijn meanders geschilderd. Om haar heupen is een witte doek gedrapeerd die zij met haar linkerhand (later verdwenen) opzigtrekt, waardoor de rode zoom in een mooie boog valt.

Deze wat speelse en decoratieve manier van weergeven van de kleding is kenmerkend voor beeldhouwwerk beïnvloed door Oost-Griekse beeldhouwers, dus afkomstig van de westkust van Klein-Azië. Dit in tegenstelling tot de *korai* met de wat stijve *peplos* (wollen 'kokervormige' kleding). Bij dit zwierige karakter passen de elegante gevlochten haarstrengen uitstekend. Details zoals de oorbellen van het beeld vallen beter op door de kleuren. De reconstructie is niet zomaar gemaakt: al de kleurdetails zijn gereconstrueerd op basis van vondsten van verschillende pigmenten. Microscoop en uv/vis-spectrofotometrie spelen een belangrijke rol bij dit onderzoek. De concentratie van pigmenten wordt dan bepaald door de absorptie van uv- en zichtbaar licht.

Tot slot

Kleur op een beeld geeft het een persoonlijk kenmerk en draagt daarmee bij aan de betekenis en de uitstraling ervan. Zo blijkt de hierboven besproken *kore* niet een simpele mantel te dragen, maar een rijk versierde overslagdoek met in de stof verwerkte ornamenten. Om duidelijk te maken wat de meerwaarde is van kleur op antieke sculptuur kunnen we in het Allard Pierson experimenteren met projectie op gipsen afgietsels. Dan hoeven de afgietsels, die inmiddels zelf ook al meer dan honderd jaar oud zijn, niet beschilderd te worden maar komen er toch veel extra details tevoorschijn en zullen we verrast zijn over de kleurrijke kleding die in de oudheid werd gedragen. Klassieke sculptuur ondergaat een transformatie als er kleur in het spel komt.

Kleur is eveneens alom aanwezig in de objecten die sinds jaar en dag tot de interessegebieden behoren van Marike van Roon, voor wie deze bijdrage geschreven is. Ik hoop van harte dat zij ook in haar nieuwe carrière onverminderd veel kleur zal blijven ontmoeten.

- 1 Vinzenz Brinkmann, Herman Brijder e.a., *Kleur! bij Grieken en Etrusken*, Amsterdam 2005.
- 2 *Transformations. Classical sculpture in colour*, red. J.S. Østergaard & A.M. Nielsen, Copenhagen 2014, p. 13.
- 3 Deze kleurreconstructie is voorgesteld door Ulrike Koch-Brinkmann en Vinzenz Brinkmann. Zie *Kleur! bij Grieken en Etrusken* (noot 1), p. 92-106.